

Jakso 1: Kansanrunous

(tunnusmusiikki) (siniset sanat tekstissä on selitetty sanaselityksissä)

Tämä on *Kirjallisuuspodcast edistyneille suomen oppijoille* ja minä olen Saija Pyhäniemi. Tässä ensimmäisessä jaksossa keskustelemme kollegani Sari Päivärinteen kanssa suomalaisesta kansanrunoudesta.

Tämän podcastin voit halutessasi lukea tekstinä Kielibuustin sivuilta. Siellä on myös sana- ja fraasilista sekä muuta aiheeseen liittyvää materiaalia. Käy tutustumassa!

Suomen kielen ja kulttuurin yliopisto-opettaja Sari Päivärinne, olet opettanut pitkään suomalaista kirjallisuutta, kulttuuria ja historiaa Helsingin yliopistossa. Opetat opiskelijoita, joiden äidinkieli ei ole suomi, mutta jotka jo osaavat suomea hyvin. Kerro vähän, miksi pidät suomalaisen kirjallisuuden ja kulttuurin opiskelua tärkeänä?

Kulttuuriin tutustuminen on mielestäni yhtä tärkeää kuin kielen opiskelu. Se auttaa kotoutumisessa ja helpottaa ihmisten ja myös kielen ymmärtämistä monin tavoin. Kirjallisuutta lukemalla voi sekä oppia kieltä että tutustua vaikkapa historiaan, nykyajan [ilmiöihin](#) tai [tapakulttuuriin](#).

Niin, usein tosiaan ajatellaan, että ensin opitaan kieli, jonka kautta sitten opitaan ymmärtämään kulttuuria, mutta voiko kulttuuri ollakin joskus syy aloittaa suomen kielen opiskelu?

Kyllä. On jopa yllättävän yleistä, että joku ensin kiinnostuu esimerkiksi suomalaisesta musiikista tai arkkitehtuurista ja sitä kautta kiinnostuu sitten myös kielestä.

No... mitä hyötyä suomen kielen oppijalle on kulttuurin tuntemuksesta?

Kun tietää pääasiat kulttuurihistoriasta ja kirjallisuudesta, pystyy keskustelemaan suomalaisten kanssa aivan uudella tasolla, mikä antaa [itseluottamusta](#). Monet opiskelijat myös [ilahtuvat](#) siitä, että he voivat ymmärtää paremmin [intertekstuaalisia viittauksia](#) esimerkiksi mainoksissa tai laulujen sanoissa. Minusta tärkeintä kuitenkin on, että kulttuurin tuntemuksen kautta opiskelija pystyy vähitellen rakentamaan omaa identiteettiään suhteessa suomalaisuuteen. Myös maahanmuuttanut tarvitsee [suomalaiset juuret](#)!

Mielenkiintoista! Tämä taitaakin olla syy siihen, miksi halusit lähteä tekemään kirjallisuusaiheista podcastia edistyneille suomen oppijoille?

Kyllä. Ja toinen syy on, että sellaista kirjallisuuteen tai kulttuuriin liittyvää materiaalia, joka olisi suunnattu edistyneille aikuisille suomen oppijoille, on melko vähän. Materiaaleja on tehty kyllä s2-oppijoita ja kouluja varten, mutta ne ovat aikuisille usein vähän turhan lapsellisia. [Varsinkin](#), jos jo osaa hyvin suomea. On olemassa todella vähän sellaista materiaalia, joka olisi kirjoitettu tai

puhuttu suomeksi, mutta [kohderyhmänä](#) olisivat aikuiset suomen oppijat, joilla ei ole suomalaisessa koulussa opetettuja tietoja vaikkapa kirjallisuuden historiasta. Englannin kielistä materiaalia kyllä löytyy.

Niin, se on kyllä totta. Toivotaan, että tämän podcastin kautta saamme ihmisiä innostumaan suomalaisesta kirjallisuudesta ja pystymme ehkä antamaan myös [vinkkejä](#) siihen, mitä voisi lukea. Mutta siirrytään nyt [varsinaiseen](#) aiheeseemme eli kansanrunoihin.

Vanhaa runoutta pidetään usein viestinä kaukaisesta, tuhansien vuosien takaisesta menneisyydestä – viestinä, joka on siirtynyt sukupolvien ajan suullisesti isältä pojille ja äidiltä tyttärille. Vanhoja runoja alettiin kerätä ja kirjoittaa ylös vasta 1700-luvun loppupuolella ja 1800-luvulla. On siis hyvin vaikea arvioida, missä ja milloin runot ovat [alun perin](#) syntyneet.

Sari, miksi runoja alettiin kerätä ja ketkä niitä keräsivät?

1800-luvulla nouseva [kansallistunne eli nationalismi](#) sai aikaan sen, että vanhojen runojen ja muun [perinteen](#) keräämistä alettiin pitää hyvin tärkeänä. Kansanperinteen kautta etsittiin suomalaista identiteettiä ja kansan historiaa. Sadat [vapaaehtoiset](#) kerääjät, joista monet olivat yliopiston opiskelijoita, kulkivat pitkiä matkoja ja keräsivät runoja, satuja, tarinoita, [arvoituksia](#) ja [sananlaskuja](#). Tunnetuin heistä oli tietysti [Elias Lönnrot](#), Kalevalan kirjoittaja.

Elias Lönnrot ja Kalevala onkin varmaan tuttuja [kuulijoille](#), mutta osaatko sanoa [tarkalleen](#), mistä runoja kerättiin?

Tärkeimmät [keruualueet](#) sijaitsivat pääosin nykyisen Suomen rajojen ulkopuolella. Siksi jotkut ovatkin olleet sitä mieltä, että runot olisivat karjalaisia eivätkä suomalaisia. Runoperinne on kuitenkin ollut aikoinaan elävää koko nykyisen Suomen alueella, mutta kun katolinen usko 1100-luvulla levisi Länsi-Suomeen, runojen esittäminen vähitellen lähes loppui. Roomalaiskatolinen kirkko ei hyväksynyt kansanuskkoa ja vanhoja runoja. Mutta kreikkalaiskatolinen eli ortodoksinen uskonto, joka levisi Karjalaan ja Itä-Suomeen, oli [puolestaan](#) roomalaiskatolista kirkkoa [suvaitsevaisempi](#) ja siksi vanha traditio säilyi idässä paremmin.

Hienoa, että runoja on kuitenkin säilynyt nykypäiviin. Miten runoja kerättiin?

Runojen kerääjät kävelivät hyvin pitkiä matkoja kylästä toiseen. He viettivät aikaa kyläläisten [joukossa](#) ja pyysivät vanhoja runonlaulajia esittämään runoja. Muistiin kirjoittaminen oli hidasta, sillä teknologiaa ei ollut käytössä – vain kynä ja paperia. Useimmat kerääjät olivat opetelleet jonkinlaista pikakirjoitusta ja tämä nopeutti prosessia jonkin verran.

Keitä runonlaulajat olivat, minkälaisia tyyppejä?

Esittäjät olivat aivan tavallisia naisia ja miehiä. [Periaatteessa](#) kaikki [saattoivat](#) esittää lauluja. Kylissä oli kuitenkin usein runonlaulajasukuja, joiden jäsenet osasivat erityisen paljon runoja.

Runonlaulajia oli vielä 1800-luvulla useita satoja, vaikka vanha traditio oli jo silloin vähitellen unohtumassa. Tarkkaa määrää on mahdoton tietää, koska runojen kerääjät eivät juuri koskaan kirjoittaneet muistiin niiden esittäjiä. Nuoriso ei enää silloin osannut niin suuria määriä runoja kuin vanhempansa tai isovanhempansa. Voikin sanoa, että nämä vanhat runot saatiin [tallennettua](#) viime hetkellä.

Yksi kuuluisimmista runonlaulajista oli [Arhippa Perttunen](#), jolta Elias Lönnrot tallensi runoja yli 4000 [säettä](#). Arhippa antoi Lönnrotille paljon runoainesta Kalevalaan ja Lönnrot sanoikin Arhippa Perttusta yhdeksi parhaimmista tapaamistaan laulajista.

Aikamoinen määrä runoja on saatu kuitenkin tallennettua. Missä nämä kerätyt runot ovat nyt?

Kerättyä materiaalia säilytetään Suomalaisen kirjallisuuden seuran [arkistossa](#), Helsingissä. Kansanperinteen keruu jatkuu edelleen ja nykyään arkistossa on noin 2,5 miljoonaa [muistiinpanoa](#). Se on maailman suurin kansanperinteen [kokoelma](#).

On kyllä [vaikuttava](#) kokoelma! Suurin osa näistä runoista on kirjoitettu ns. kalevalamitassa. Mitä se tarkoittaa?

Melkein kaikissa kansanrunoissa tosiaan käytetään vanhaa [runomittaa](#), jota nimitetään [kalevalamitaksi](#). Se on luultavasti syntynyt jo kauan ennen ajanlaskumme alkua eli aikana, jolloin Itämeren ympärillä asuvien kansojen kielet eivät vielä olleet [eriytyneet](#) toisistaan. Tämä runomitta ja runotraditio on siis yhteinen kaikille [itämerensuomalaisille kansoille](#), joita ovat virolaiset, liiviläiset, vatjalaiset, suomalaiset ja karjalaiset.

Minä voisin nyt [lausua](#) pienen [pätkän](#) Kalevalan ensimmäisestä runosta, jotta kuulette, millainen rytmi tässä mitassa on:

*Mieleni minun tekevi,
aivoni ajattelevi,
lähteäni laulamahan,
saa`ani sanelemahan.
sukuvirttä suoltamahan,
lajivirttä laulamahan;
Sanat suussani sulavat,
puhe'et putoelevat,
kielelleni kerkiävät,
hampahilleni hajoovat.*

Katsotaanpa nyt yhdessä, millaisia [tyylikeinoja](#) näissä kansanrunoissa käytetään:

Vanhan kansanrunouden tyylikeinot ovat yleensä aika yksinkertaisia. Yksi tärkeimmistä on [alkusointu](#) eli [allitteraatio](#). Se tarkoittaa, että yhdessä säkeessä eli yhdellä rivillä monet sanat alkavat samalla tavulla tai ainakin samalla kirjaimella.

[Äsken](#) lausumassani runossa (*Mieleni minun tekevi*)

Kalevalamittaisille runoille on myös tyypillistä, että säkeen pisin sana tulee viimeisenä

Esimerkiksi (*Vaka vanha Väinämöinen*)

Kolmas tärkeä asia on toisto eli samat asiat sanotaan runossa 2–4 kertaa tai jopa useammin, mutta aina vähän eri sanoin.

Eli (*sukuvirttä suoltamahan* tarkoittaa samaa kuin *lajivirttä laulamahan* = laulamaan laulua, joka kertoo oman suvun tarinan)

Voisikin sanoa, että jos lukee vanhaa runoa ja ymmärtää siitä noin 25 % prosenttia, niin oikeastaan ymmärtää jo melkein kaiken, koska samat asiat kerrotaan niin monta kertaa. Runossa, jonka äsken lausuit, on 10 säettä, mutta sen ajatus on yksinkertaisesti vain *Haluan laulaa sukuni tarinan!*

Aika kätevää! Sari, miten ja millaisissa tilanteissa näitä runoja esitettiin?

Näitä runoja oli tapana lausumisen lisäksi joskus myös laulaa joko yksin, pareittain tai yhdessä niin, että [esilaulaja](#) aloitti laulun ja muut yhtyivät lauluun myöhemmin. Runoja esitettiin toisinaan [kanteleen säestyksellä](#) ja joidenkin runojen, esimerkiksi balladien, [tahtiin](#) on myös tanssittu. Runoja laulettiin tai lausuttiin sekä arkena että juhlassa.

Olen ymmärtänyt, että runoista on olemassa erilaisia [versioita](#). Miksi monista runoista on olemassa paljon erilaisia versioita?

Tyypillistä oli, että näitä runoja ei koskaan esitetty aivan samalla tavalla eli runonlaulajan odotettiin improvisoivan. Etenkin iltaisin ja vapaa-aikana ajankuluksi laulettuja ”viihderunoja” muunneltiin paljon ja siksi samoista runoista on olemassa useita versioita. [Poikkeuksena](#) olivat sellaiset laulut ja kertomukset, joita pidettiin erityisen tärkeinä. Ne pyrittiin säilyttämään mahdollisimman samanlaisina sukupolvesta toiseen; esimerkiksi sairauksia parantavat [loitsut](#) olivat tällaisia muuttumattomia runoja.

Mainitsitkin jo loitsut. Mistä runot yleensä kertovat? Millaisia kaikenlaisia aiheita ne käsittelevät?

Oikeastaan runot voivat kertoa melkein mistä tahansa. Kyläyhteisön tärkeistä tapahtumista ja rituaaleista, maailmankuvasta, tunteista, ihmissuhteista, sodista tai muista konflikteista, työnteosta, syntymästä, kuolemasta, luonnosta, säästä...Siis ihan mistä tahansa. Joidenkin runojen

tehtävänä on ollut myös opettaa, parantaa, varoittaa tai antaa neuvoja. Tai yksinkertaisesti naurattaa tai itkettää. **Folkloristit** eli **kansanperinteen tutkijat** ovat jaotelleet runoja ja tarinoita aiheiden perusteella lajityyppeihin monin eri tavoin.

Kerropa lisää, millaisiin lajityyppeihin niitä on jaettu?

Kansanrunous voidaan jaotella runomuotoiseen ja **suorasanaiseen** perinteeseen. Runomuotoista perinnettä edustaa esimerkiksi **lauluepiikka** eli **kertomurunous**. Tähän lajityyppiin **luokitellut** runot kertovat yleensä tarinan. Näitä tarinallisia runoja on paljon mm. Kalevalassa. Lyyriset runot puolestaan keskittyvät kuvaamaan tunnelmaa tai tunnetilaa, tarina ei ole niissä niin tärkeä.

Kansanperinteeseen lasketaan kuuluvaksi myös ns. uudempi kansanrunous, joka **ei välttämättä** ole kalevalamittaista vaan **loppusoinnulta** riimirunoutta. Aiheena voivat olla mm. historialliset tapahtumat, sodat tai **työväen** elämä työväenlauluissa. Näistä monet ovat syntyneet vasta 1500–1800-luvuilla.

Suorasanaiseen perinteeseen kuuluvat sadut ja tarinat sekä **pienfolklore**, kuten sananlaskut ja arvoitukset.

Kerroitkin jo vähän siitä, että runot ovat syntyneet vähän eri aikoina. Mitkä ovat kaikkein vanhimpia runoja?

Vanhimmat runot ovat peräisin luultavasti tuhansien vuosien takaa, esihistorialliselta ajalta. Ne ovat **riittirunoja**, joita on esitetty tärkeiden rituaalien yhteydessä. Rituaalit ovat liittyneet elämän käännekohtiin, esimerkiksi syntymään ja kuolemaan tai uskonnollisesti merkittäviin tapahtumiin kuten karhun metsästykseen tai maailman synnyn selittämiseen. Hyvin vanhoja ovat myös ns. **itkuvirret**, joita esitettiin itkemällä ja laulamalla samaan aikaan. Itkuvirsiä esitettiin **etupäässä** hautajaisissa, kun surtiin vainajaa, mutta myös muissa juhlissa, joihin liittyi siirtyminen johonkin toiseen elämänvaiheeseen, kuten häissä.

Mitä mieltä olet, lukeeko kukaan enää nykyään kansanrunoja? Onko perinne vielä elävää?

Kansanrunot eivät ehkä enää ole suuren kansan **huvia**, mutta kyllä niitä **edelleen** sekä luetaan että lauletaan. Kansanmusiikin ja kansanrunojen harrastaminen on siis edelleen elävää perinnettä. On esimerkiksi useita yhdistyksiä, jotka **ylläpitävät** vanhoja perinteitä ja järjestävät mm. itkuvirsikursseja. Ja tietysti monet taiteilijat, muusikot ja kirjailijat käyttävät jatkuvasti kansanrunoja inspiraation **lähteenä** eli niiden vaikutus on **epäsuorasti** kyllä edelleen vahva nykykulttuurissamme.

Sari, tunnet hyvin kansarunoja, onko sinulla jokin lempikansaruno, jonka haluaisit vielä lausua?

©2023 Helsingin yliopisto

Kirjallisuuspodcast edistyneille suomen oppijoille, maaliskuu 2023, jonka **tuottaja on Helsingin yliopisto**, tekijät ovat **Sari Päivärinne ja Saija Pyhäniemi** sekä **tunnusmusiikin säveltäjä on Lauri Piiparinen**, on lisensoitu [Creative Commons Nimeä-EiMuutoksia 4.0 Kansainvälinen -lisenssillä](#). Materiaali on saatavilla osoitteessa [kielibuusti.fi](#).

Joo, on. Tähän runoon onkin mukava lopettaa. Runo on nimeltään *Jos mun tuttuni tulisi*. Tuttusanalla viitataan tässä rakastettuun. Lausun tässä vain loppuosan.

*“Jos mun tuttuni tulisi,
Ennen nähtyni näkyisi,
Sille **kättä käppäjäisin**,
Vaikk ois käärme kämmenpäässä,
Sille **suuta suikkajaisin**,
Vaikk ois suu suden veressä,
Siitä **kaulahan kapuisin**,
Vaikk ois **kalma** kaulan päällä,
Vielä **vierehen kävisin**,
Vaikk ois **vierus** verta täynnä.”*

Siinä oli tunnetta ja **intohimoa kerrakseen! Kerrotko vielä, miksi valitsit juuri tämän runon?**

Tämä runo on **harvinaisuus**, koska se on rakkausruno. Ja vieläpä hyvin voimakas ja intohimoisesta rakkaudesta kertova runo. Rakkaudesta kertovia kansanrunoja on yllättävän vähän, mutta ne muutamat, joita on kirjoitettu muistiin, ovat sitäkin hienompia. Tämä runo on myös yksi kuuluisimmista suomalaisista kansanrunoista, sillä 1800-luvulla tämä käännettiin usealle kielelle ja oli tunnettu koko Euroopassa. Esimerkiksi saksaksi tämän käänsi **Goethe**.

Kiitos Sari mielenkiintoisesta keskustelusta! Kuulijat, muistakaa että tämä podcast löytyy myös tekstiversiona Kielibuustin verkkosivuilta. Sieltä löytyy myös tähän podcastiin liittyvää lisämateriaalia.

Kuullaan taas!

(tunnusmusiikki)

Linkki: [Jos mun tuttuni tulisi](#) – laulettuna YouTubessa.